

РОЗВЕДЕННЯ ТА СЕЛЕКЦІЯ ТВАРИН

УДК.636.22128.082

МОЛОЧНЕ ТВАРИННИЦТВО УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВА

В. І. Ладика, д.с.-г.н., професор, академік НААН України,

Л. В. Бондарчук, к.с.-г.н., доцент.

Сумський національний аграрний університет

Проаналізовано стан галузі молочного скотарства в динаміці поголів'я і продуктивності великої рогатої худоби в світі, Україні та Сумській області. Наведена інформація щодо поширення бурої породи в північно-східній частині України, яка є історичною зоною її розведення.

Ключові слова: *молочне скотарство, поголів'я великої рогатої худоби, продуктивність корів, сільськогосподарські підприємства, індивідуальні селянські господарства, швіцька порода., лебединська порода, українська бура молочна порода*

Постановка проблеми. Продовольча безпека кожної країни залежить від розвитку аграрного сектору економіки, зокрема молочного тваринництва. Молоко – це не тільки безцінний продукт харчування, але унікальне і саме цінне джерело повноцінного білка, яке є дефіцитом в усьому світі. Потреба в білку зростає з ростом населення планети і його добробутом. Крім того це молочні жири, цукри, вітаміни, мінеральні речовини, гормони, ферменти, антитіла та інші поживні речовини. Від кількості, а особливо від якості молока залежить виробництво десятків видів продукції, отриманих від його переробки. Молоко використовується не тільки в хлібопекарській, кондитерській галузях харчової, але і фармацевтичній промисловості та інших галузях народного господарства.

Споживання продуктів тваринного походження на сьогоднішній день ще не відповідає фізіологічним нормам харчування, визначеним Міністерством охорони здоров'я України, адже раціон харчування українців не збалансований за вмістом повноцінного харчового білка. Якщо в 1990 році на кожну людину приходилось 373 кг на рік молочних продуктів (в перерахунку на молоко), то за роки незалежності його споживання зменшилось майже на 60%. За науково обґрунтованими нормами в нашій країні повинно бути вироблено 380 кг молока в рік, але фактично в 2011 році українці спожили лише 204,9 кг, що складає майже 54%. Для порівняння середньорічне споживання цього продукту у Франції 440 кг, в Німеччині -430 кг, Данії -380 кг. [1, 7]

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми розвитку галузі скотарства, вихід її з кризового стану, перспективи розвитку є невід'ємною частиною наукових досліджень та законодавчих ініціатив. Найбільший вклад у розвиток та вирішення проблем розвитку вітчизняного скотарства внесли такі аграрники, як: М.В. Зубець, О.М. Маслак, М.В. Присяжнюк, П.Т. Саблук, В.І. Ладика та ін. Відповідні проблеми розкриті в їхніх наукових працях. Вагоме значення мають нормативно-правові документи, які визначають основні пріоритети, заходи та механізми розвитку

галузі скотарства: Закони України «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про племінну справу у тваринництві», «Про молоко та молочні продукти», «Про ветеринарну медицину», Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва» та інші нормативно-правові акти з питань тваринництва. Наведене в повній мірі дає можливість визначити проблеми та намітити перспективи розвитку галузі молочного скотарства, в основу чого покладено відтворення поголів'я та продуктивності тварин на основі великотоварного виробництва.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка теперішнього стану та обґрунтування напрямків підвищення розвитку галузі молочного скотарства в світі, Україні і Сумській області. Об'єктом дослідження виступають процеси розвитку виробництва продукції молочного скотарства в інтегрованих агроформуваннях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Країни з розвиненим молочним скотарством існують практично на всіх континентах світу. (табл.1). Кількість виробленого молока і молочної продукції залежить від обсягу виробництва і темпів економічного зростання кожної країни. Загальний обсяг виробництва молока, виробленого у світі за даними IDF в 2011 році склав 749 млн. т, що на 2,5% більше ніж в 2010 році. В структурі виробництва молока найбільшу частку складає молоко коров'яче 84,1%, достатньо багато молока дають буйволиці – 12,4%, козяче і овече становлять 2,0% і 1,3% відповідно, найменший відсоток - молока верблюже і інших видів тварин – 0,2%. (рис.1).

За даними міжнародної молочної федерації (IDF) у 1990 році в світі вироблялося 479,2 млн. т молока від корів, а до 2011 року його кількість збільшилася на 229,5 млн. т і склала 708,7 млн. т. (табл.1) У порівнянні з 2010 роком значно збільшилось (на 3,7%) виробництво молока від буйволиць і досягло 97 млн. т. Збільшилося на світовому ринку виробництво овечого і козячого молока, валове виробництво якого склало 10,1 та 18,1 млн. т. [10].

На Всесвітньому молочному саміті, якій відбувся в Кейптауні (ЮАР) в 2012 році, експертами Федерації визначено, що ріст виробництва ко-

ров'ячого молока спостерігається в усьому світі, проте найбільш динамічним він виявився в Північній частині Земної кулі.

Рис.1

Світовим лідером у виробництві молока стала Індія, яка виробила 121,2 млн. т, а в 1990 році виробляла лише 22,2 млн. т. Значний приріст валового виробництва молока зробив Китай, який

за рейтингом займає третє місце серед «молочних країн» (37,4 млн. т), пропустивши лише США (89,0 млн. т).

Таблиця1

Виробництво коров'ячого молока в світі, млн.т

Країна	Рік						2011 р.до 2010 р., в %
	1990	2007	2008	2009	2010	2011	
США	67,0	77,2	77,3	77,6	87,5	89,0	100,1
Індія	22,2	35,3	38,3	37,8	50,3	121,2	242
Росія	55,7	33,1	33,0	30,9	31,9	31,7	81,4
Німеччина	31,3	28,0	28,4	28,0	29,1	30,3	108,5
Франція	26,1	25,2	24,6	24,2	23,3	25,3	100,6
Бразилія	14,9	22,6	23,3	23,3	30,8	33,0	107
Китай	4,4	13,4	17,8	18,9	24,0	37,4	155,8
Нова Зеландія	7,5	14,1	14,4	14,8	16,2	18,9	117
Великобританія	15,3	14,9	15,1	14,6	14,3	14,1	97,9
Україна	24,5	14,1	13,3	13,7	11,0	11,1	100,1
Польща	15,8	12,0	11,9	12,4	12,3	12,1	98,3
Нідерланди	11,2	10,8	11,2	11,1	11,5	12,0	104
Італія	11,1	11,4	11,2	10,7	11,2	11,6	103
Австралія	6,4	11,6	10,6	10,4	10,1	9,6	95
інші країни	190,5	184,3	186,2	187,4	235	251,4	106,8
Світ	479,2	508,0	516,6	515,8	599,4	708,7	118,1

З цього ж року зросло споживання молока на душу населення більше ніж на 1 кг і склало 107,3 кг на людину в рік. Лідером серед країн світу, які вживають молоко є Азія, яка займає 39% світового молочного ринку. За нею йде Європа (28%) і Північна Америка (13%). В 2011 році значно виріс об'єм виробництва і молочних продуктів, особливо це стосується вершкового масла, сиру і сухого знежиреного молока.

Сучасний молочний ринок збільшується завдяки попиту, особливо країн, які розвиваються. За останні п'ять років країни BRIC (Бразилія, Росія, Індія, Китай) дали 40% росту всього молочного ринку. Експерти FAO вважають, що в найближчі десять років ріст вживання молочних продуктів, більш чим на 30% забезпечать саме країни, які розвиваються. [4].

Україна за валовим виробництвом молока в світі в 1990 році входила в п'ятірку найкращих країн, але до 2011 року, вдвічі зменшила його виробництво, вал якого складає 11.1 млн. т.

Одна із причин зменшення виробництва молока в Україні - це зменшення кількості поголів'я великої рогатої худоби. Другим фактором різкого зменшення валового виробництва молока є зменшення сільськогосподарських підприємств більше ніж у 8 разів у зв'язку з їх реформуванням і переходом до ринкових умов господарювання. Найближчим часом повною мірою забезпечити потреби населення в тваринницькій продукції є складним завданням у силу різних причин, у першу чергу через складнощі щодо відновлення поголів'я великої рогатої худоби.

Як зазначалося вище, однією з негативних

тенденції на молочному ринку України є скорочення загальної чисельності молочної худоби як у великих сільськогосподарських підприємствах, так і в індивідуальних селянських господарствах різної форми власності. За даними служби статистики України станом на 1 січня 2013 р. у господарствах усіх категорій нараховувалось 4645,9 тис. гол. великої рогатої худоби, у тому числі 2554,3 тис. корів, у порівнянні з 1991 роком, коли

цей показник був на рівні 8 млн. 378 тис. - кількість корів зменшилася втричі. Однією з проблем у сфері нарощування поголів'я великої рогатої худоби є те, що понад 67% поголів'я худоби (у тому числі 77,6% корів) перебуває у дрібнотоварних господарствах населення, а це потребує особливої уваги під час проведення селекційно-плеємінної роботи та ветеринарно-профілактичних заходів. [3.1] (рис.2).

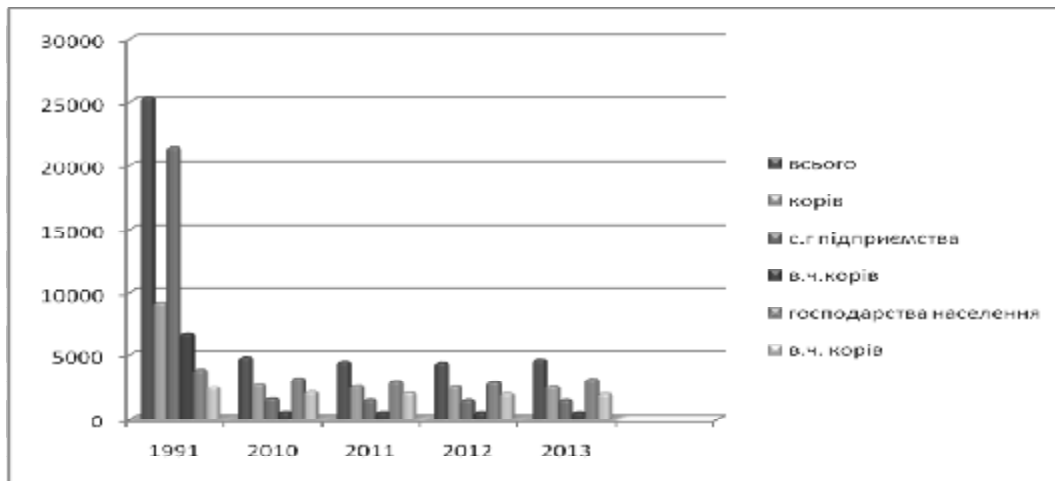

Рис. 2 - Поголів'я великої рогатої худоби в Україні, тис. гол.

Основними стримуючими факторами зменшення поголів'я є цінова політика на паливно-мастильні матеріали, корми, енергоносії, різке коливання цін на закупівельне молоко, недостатня підтримка з боку держави і банальна демографічна ситуація в сільській місцевості.

За умов зменшення маточного поголів'я, основним резервом забезпечення населення продуктами харчування згідно з раціональними нор-

мами споживання є підвищення рівня виробництва шляхом нарощування продуктивності тварин. (табл. 2).

Слід відзначити, що за два останні роки намітилась позитивна тенденція щодо нарощування обсягів виробництва продукції тваринництва у господарствах усіх категорій завдяки збільшенню виробництва сільськогосподарськими підприємствами.

Таблиця 2

Продуктивність великої рогатої худоби в господарствах України, кг

Показники	1995	2010	2011	2012
Середньорічний уділ на 1 корову:				
в усіх категоріях господарств	2204	4082	4174	4361
в сільськогосподарських підприємствах	1908	3975	4109	4676
в господарствах населення	2637	4110	4192	4276

Якщо продуктивність корів у 1995 р. не перевищувала 3 тис кг, то у 2012 р. вона виросла на 49,5%. Дана тенденція є позитивною і свідчить про поступовий вихід галузі з кризи.

Враховуючи, що особисті селянські господарства у загальному виробництві молока та м'яса є основними виробниками (молока — 80%, м'яса — до 48%) і ще тривалий час такими залишатимуться у забезпеченні ринку молока сировиною, з боку держави передбачено різні заходи їхньої підтримки.

Розв'язання зазначеної проблеми потребує здійснення низки заходів з упровадження новітніх технологій виробництва продукції тваринництва та підвищення ступеня реалізації генетичного

потенціалу тварин. Генетичний потенціал у молочному скотарстві визначений на рівні 7000 кг молока і реалізація його поки що залишається на рівні 58,9%. [4]. Негативною тенденцією в недостатньому обсязі виробництва молока є значне скорочення чисельності поголів'я великої рогатої худоби, зокрема корів, практично в усіх областях України. Проте, не зважаючи на різке зменшення поголів'я корів, залишаються області, які є лідерами за збереженням стабільності. Це Вінницька, Львівська, Хмельницька.

Найбільше поголів'я корів утримується в сільськогосподарських підприємствах Вінницької області 173 тис. гол., а найменше – в Луганській - 58 тис. гол. (рис.3)

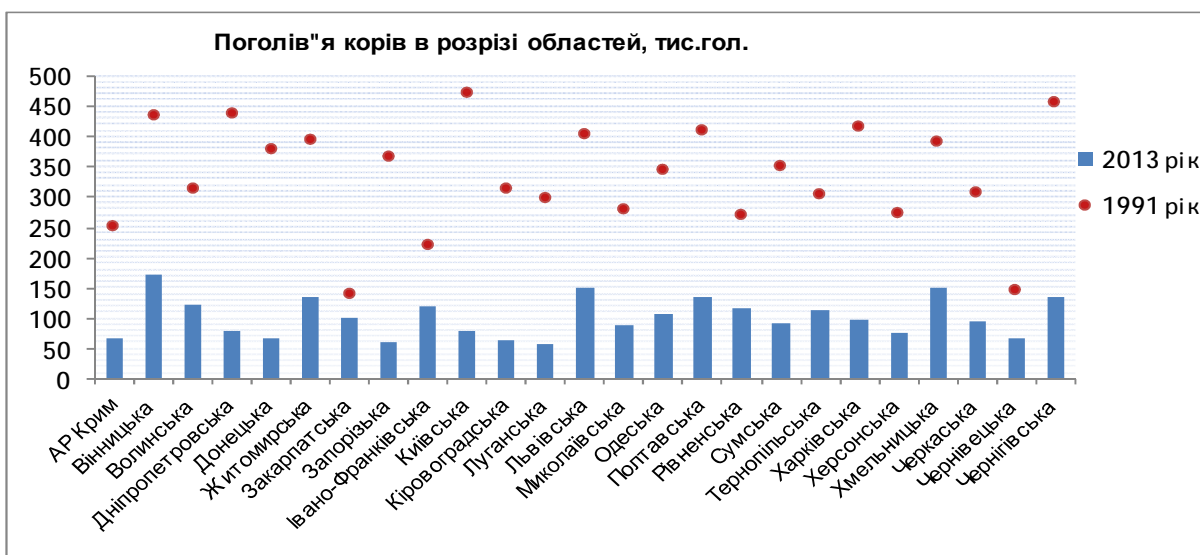

Рис.3

Позитивним явищем в галузі молочного скотарства є стабільне нарощування продуктивності корів в сільськогосподарських підприємствах. За 13 років середньорічний надій від однієї корови збільшився майже в три рази (рис.4). Серед областей України найбільшими показниками продуктивності корів 2013 році є Київська (5986 кг), Полтавська (5548кг), Черкаська (5257 кг) області.

Середній надій на корову в сільськогосподарських підприємствах України становить 4832 кг. Проте порівнюючи продуктивність корів в розвинутих країнах світу, таких як Ізраїль (13000 кг молока), США (8431 кг молока), Данія (7344 кг молока) та ін.. можна про величезну роботу, яку треба негайно проводити для розвитку галузі молочного скотарства. [5.9].

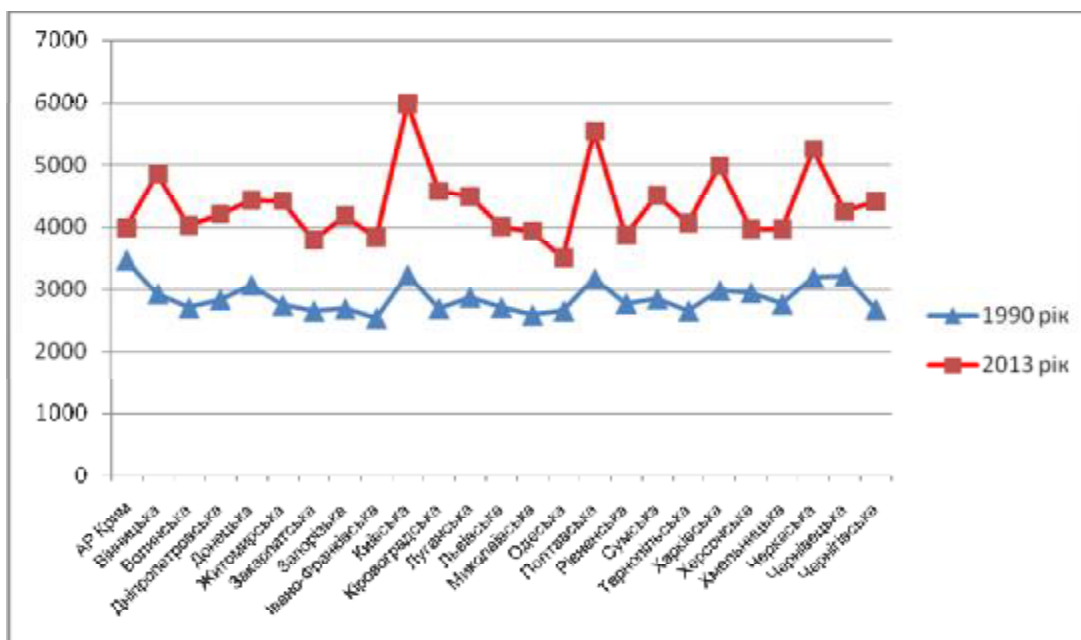

Рис 4. - Середньорічний уділ молока від 1 корови в розрізі областей, кг

Міністерство аграрної політики та продовольства України ставить перед собою завдання у перспективі до 2015 р. збільшити поголів'я корів до 2,72 млн. гол., підвищити продуктивність основного стада до 5,66 тис. кг/рік, та доведення обсягів виробництва молока до 15,4 млн. т. на рік. Для виконання поставлених завдань необхід-

но спрямовувати зусилля владних структур всіх рівнів на розвиток великотоварного виробництва та підтримку особистих селянських господарств. [1.6].

На Сумщині пріоритетним напрямком у молочному скотарстві визначено розвиток великотоварного виробництва з сучасним модернізова-

ним устаткуванням. поголів'я великої рогатої худоби за роки незалежності України в області зменшилося більше ніж на 700 тис голів, проте в сільськогосподарських підприємствах за останні два роки намітилась стабільність. поголів'я в 215

сільськогосподарських підприємствах, які займаються тваринництвом і господарствах населення на початок 2014 року налічується біля 163 тис голів, в тому числі корів – 92 тис. голів. (рис.5).

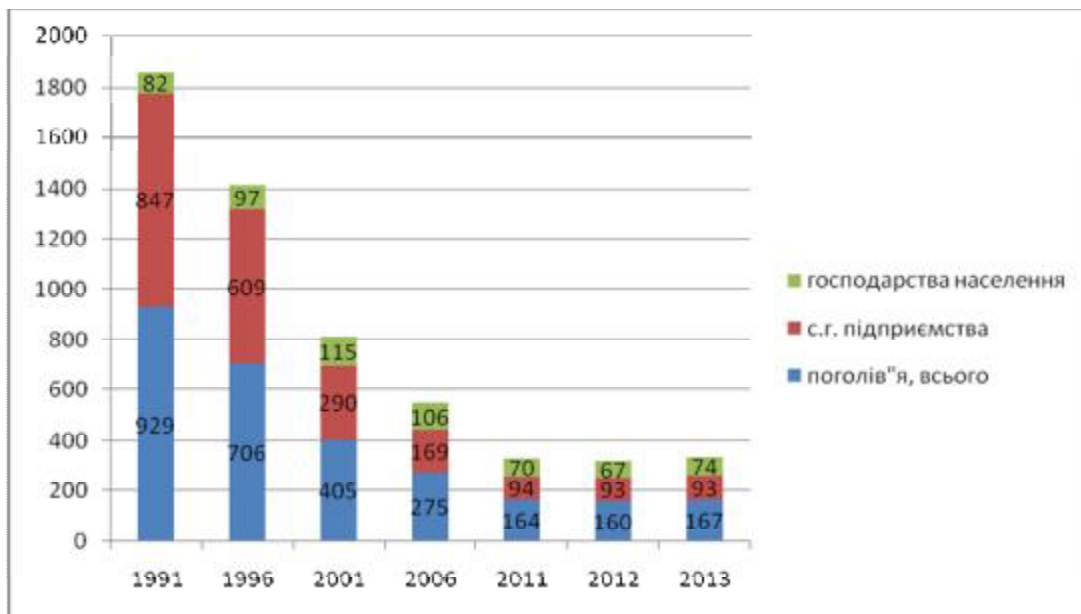

Рис. 5 - Динаміка поголів'я великої рогатої худоби в Сумській області

Виробництво молока склало 11,5 тис. т., питома вага якого в господарствах населення займає 61,5%. Середньорічний надій на корову в сільськогосподарських підприємствах в 2012 році був на рівні 4258 кг. а в індивідуальних селянських господарствах рівень продуктивності корів був значно вищий і склав 4691 кг молока в середньому по популяції Сумської області.

Значне зниження чисельності поголів'я корів, звісно негативно відбивається на об'ємі сировини для молочної промисловості. Для цього треба збільшувати поголів'я великої рогатої худоби і підвищувати її продуктивність. Це питання можна вирішувати і за рахунок розведення високопродуктивних молочних порід України. Породи для тваринництва мають вирішальне значення для розвитку сільськогосподарського виробництва. Питання вибору породи завжди залежало від природних зон та економічної ефективності. Є породи, які вимагають постійного селекційного удосконалення на придатність до машинного доїння, оплати корму молочною продукцією та інше. Одночасно, із введенням промислових технологій у великих тваринницьких комплексах з повною механізацією основних трудомістких процесів виробництва поставило вимоги до порід молочного напрямку продуктивності. Худоба, виведена для таких комплексів повинна відрізнятися міцним здоров'ям, придатністю до машинного доїння на сучасних установках, резистентністю до хвороб. [8].

Сумщина, один із потужних аграрних регіонів України, займається селекцією української чорної і червоно-рябих, бурих порід, симентальської, лімузинської, української м'ясної, які є основним генотипом в племінних заводах і племінних репродукторах області.

З кінця XIX сторіччя територія північно-східного регіону України стала місцем розведення бурої худоби, де і сьогодні популяції лебединської, швіцької, бурої молочної породи представлена практично в усіх районах Сумської області. (рис.6). Бура худоба України добре адаптована до умов годівлі і утримання, має високі показники продуктивності, і саме головне – високий генетичний потенціал при достатньо високих показниках складової молока вмісті жиру і білка.

Бура порода протягом десятиліть довела свою конкурентність завдяки витривалості, довголіттю, сиропридатності молока. Історичними регіонами розведення бурої породи є карпатський регіон та північний схід України (Сумська та Чернігівська області). Останнім часом до розведення долучилися і центральна частина України. Станом на 01.01.2014 року в Сумській області в сільськогосподарських підприємствах утримується 90132 голів великої рогатої худоби, з них бурої породи – 16596 голів (18,4%). поголів'я бурих порід в підприємствах Закарпатської області - 640 голів, в господарствах Чернігівської області - 1542 голів, в господарствах Дніпропетровської області – 1500 голів

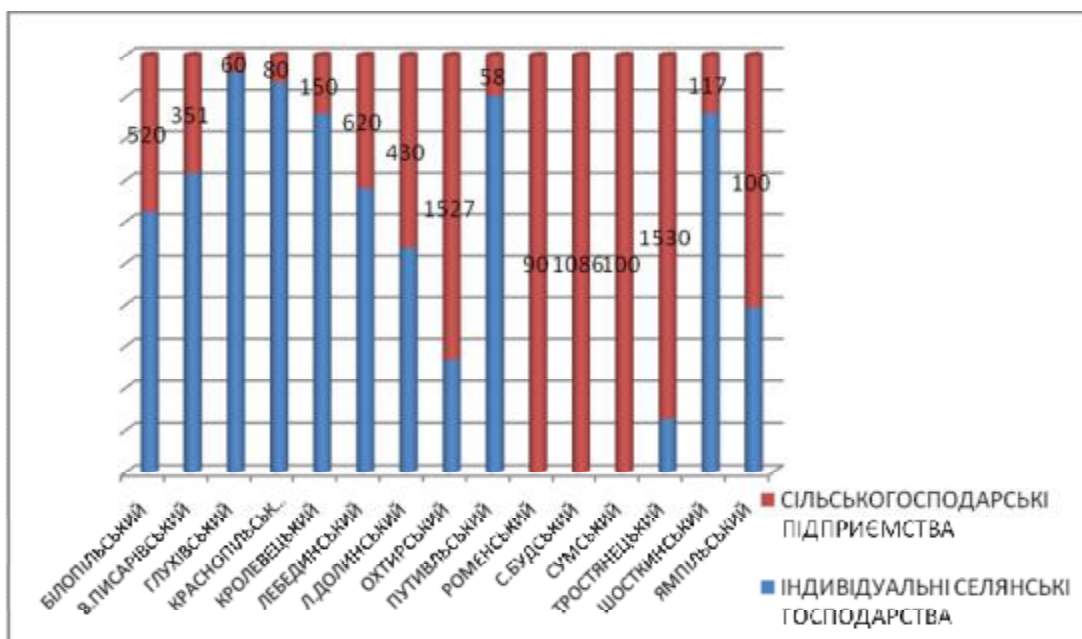

Рис 6. Наявність поголів'я бруї худоби в розрізі районів Сумської області

Аналіз даних свідчить, що найбільша кількість поголів'я корів утримується в сільськогосподарських підприємствах і особистих господарствах Охтирського, Лебединського і Тростянецького районів. Серед них 7 племінних господарств: ДП «Укрліктрави», ТОВ АФ «Вікторія» Білопільського району, ПАТ ПЗ «Михайлівка» (перший і єдиний племінний завод з розведення чистопородної швіцької худоби) Лебединського району, ПрАТ «Сад», ПСП «Комишанське» Охтирського району, ДП ДГ Агрофірма «Надія» Роменського району, ДП ДГ Інституту с.г. Північного Сходу НААНУ

Сумського району і ряд товарних господарств серед яких слід відзначити ТДВ «Маяк» Тростянецького, СТОВ ім. Шевченка Лебединського району і ТОВ «Перше Травня» Охтирського району.

Цілеспрямована селекційно-племінна робота в області спрямована на реалізацію генетичного потенціалу бруї худоби, яка має за мету оцінку і добір корів бажаного типу за основними господарськи корисними ознаками, в тому числі з підвищеними вмістом жиру і білка в молоці (табл. 3)

Таблиця 3

Молочна продуктивність корів бруї худоби в племінних господарствах Сумської області (М± м)

Назва господарства	Показники					
	Кількість поголів'я	Надій, кг	Вміст жиру в молоці, %	Кількість молочного жиру, кг	Вміст білка в молоці, %	Кількість молочного білка, кг
ТОВ АФ «Вікторія»	160	6755±37,1	3,88±0,08	262.1±0,35	3.36±0,05	226.9±0,33
СТОВ ім. Шевченка	265	4988±19,3	3,66±0,09	182.6±0,37	3.30±0,07	164.6±0,30
ДГ Інституту ПС НААНУ	100	4969± 22,8	3,81±0,07	189.3±0,32	3.24±0,09	160.1±0,41
ТДВ «Маяк»	1300	4731 ±26,9	3,54±0,05	167.4±0,41	3.01±0,06	142.4±0,51
ПР «Сад»	150	4104±36,1	3,85±0,10	158.0±0,33	3.41±0,03	140.0±0,35
ДГ АФ «Надія»	90	3985±24,5	4,05±0,08	161.4±0,29	3.45±0,07	137.5±0,39
ПЗ «Михайлівка»	304	3885±18,2	3,99-±0,09	155.0±0,39	3.40±0,08	132.1±0,37
ТОВ «Перше травня»	525	3765±23,1	3,70±0,02	139.3±0,52	3.19±0,04	120.7±0,40

Лідером по продуктивності серед бурих порід є стадо племінного господарства агрофірми «Вікторія» Білопільського району., де останні п'ять років середня продуктивність по стаду становить 7300 – 6800 кг молока на корову при достатньо високих показниках вмісту жиру і білка – 3,88% - 3,36%.

Висновки: Світовими експертами визначено про значний ріст виробництва молока в світі, особливо великий прогрес спостерігається в північній частині Земної кулі. Прикро, але в Україні

щорічно зменшується поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі корів і відповідно валове виробництво молока, що призводить до зменшення споживання молока і молочних продуктів населенням майже до 60% від науково обґрунтованих норм. Тому перед селекціонерами України стоїть важливе завдання про удосконалення кращих молочних порід, зокрема бруї худоби, яка є однією з планових порід Сумщини, за основними господарськими і корисними ознаками, які мають відповідати світовим стандартам.

Список використаної літератури:

1. Безуглий М.Д., Присяжнюк М.В. Сучасний стан реформування аграрно-промислового комплексу України. — К.: Аграр. наука, 2012. — 48 с.
2. Бура художба в Україні / Сірацький Й. З., Меркушин В. В., Федорович Є. І. [та ін.] — К.: Науковий світ, 2001. — 205 с.
3. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Кому нужно ваше молоко? Молочная карта мира. // ИА Dairynews.-28.12.2012 [Электронный ресурс] — Режим доступа. — URL: <http://www.dairynews.ru/dairyfarm/komu-ono-nuzhno-vashe-moloko.html> (дата обращения 15.01.2014).
5. Маслак О. Скотарство України: реалії сьогодення/ О. Маслак// Агробізнес сьогодні. — 2012. — №3 (226).
6. Міністерство аграрної політики та продовольства України Офіційний сайт [Електронний ресурс]: Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>
7. Новости молочного рынка каждый день [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.dairynews.ru/>
8. Підсумки створення та методологічний аспект перспективи селекції української бурої молочної породи / В. П. Буркат, В. І. Ладика, Л. М. Хмельничий [та ін.] // Методологія наукових досліджень з питань селекції, генетики та біотехнології у тваринництві. Матеріали науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті академіка УААН Валерія Петровича Бурката (Чубинське, 25 лютого 2010 року) / За редакцією І. В. Гузева — К. Аграрна наука, 2010. — С. 17-19.
9. Тваринництво України за 2012 рік. /Статистичний збірник// Державна служба статистики України; за ред. Н.С.Власенка. — К.:2013

Ладика В.И., Бондарчук Л.В. МОЛОЧНОЕ ЖИВОТНОВОДСТВО УКРАИНЫ. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Проанализировано состояние отрасли молочного скотоводства в динамике поголовья и продуктивности крупного рогатого скота в мире, Украине и Сумской области. Приведена информация о распространении бурой породы в северо-восточной части Украины, которая является исторической областью ее разведения.

Ключевые слова: молочное скотоводство, поголовье крупного рогатого скота, продуктивность коров, сельскохозяйственные предприятия, индивидуальные крестьянские хозяйства, швицкая порода, лебединская порода, украинская бурая молочная порода.

Ladyka V.I., Bondarchuk L.V. DAIRY FARMING UKRAINE. STATE AND PROSPECTS

The state of the industry in dairy cattle herd dynamics and productivity of cattle in the world, Ukraine and Sumy region. Provides information on the distribution of brown rocks in the north-eastern part of Ukraine, which is a historical region of its breeding

Key words: dairy cattle, the number of cattle, cow productivity, agricultural enterprises, individual farms, Schwyz breed, Lebedynska breed., brown Ukrainian dairy breed.

Дата надходження в редакцію: 22.03.2014 р.

Рецензент: доктор с.-г. наук, професор А. М. Салогуб